

ועיין רש"י ע"ז נ"ב מה זה גניזה — קבורה, ובתוס' פירוש אחר, ועיין ריטב"א ע"ז שם. וכיון שמיירי דין של רכא בע"ז של גוי בתקרובות ע"ז לפי דברי רש"י, ולאחר ביטול נשאר רק איסור הנאה של מת, ובדיעבד מותר ליטול אף דיש איסור הנאה של מת מצות לאו ליהנות נתנו, אבל כתותי מיכתת שיעורא אין כאן, דאחר ביטול בתקרובות ע"ז נשאר רק איסור מת דטעון קבורה, וכדבר הטעון קבורה אין כאן כיתותי מיכתת שיעוריה.

ולפיכך סובר רכא דאם נטל ע"ז של גוי שהיתה תקרובות ע"ז לרש"י אם נטל יצא, אבל אשריה של משה, שעבדו ע"ז, אותן שהיו בשעת כיבוש ארץ ישראל שהצריכן הכתוב שריפה כדכתיב "ואשריהם תשרפון באש" ולולב צריך שיעור והוה כמאן דמכתת שיעוריה, כמו שפירש רש"י דהוה ע"ז של ישראל, כמבואר בגמ' ע"ז דף נ"ג ע"ב: מדפלתו ישראל לעגל גלו אדעתיהו דניחא להו ע"ז, וכי אתו עובדי כוכבים שליחותא דידהו עבדי עיי"ש.

וכן כתב במרכבת המשנה פרק ח' מהל' לולב וז"ל: הא דנקיט הש"ס באשרה דמשה דמיכתת שיעוריה היינו כחירוף השני בתוס' יבמות ק"ד, דמיירי בע"ז של נכרי שעבדה לדעת ישראל שטעונה שריפה, והיינו מה שפירש רש"י באשרה דמשה: אותן שהיו בשעת כיבוש ארץ ישראל דכתיב "ואשריהן תשרפו באש", וזה בנוי אהא דאיתא בע"ז דף נ"ג ע"ב: אלא מדפלתו ישראל לעגל גלו אדעתיהו דניחו להו בע"ז עיי"ש, ותבין דדבר של ישראל שגילה הישראל דעתו דניחא ליה בע"ז ועבדו נכרים, דומיא דישאל שזקף לבנה של עצמו והשתחוה לה נכרי, והוא הדין שנטע אשרה לעבדה שעדיין לא נאסרה דקיי"ל כמאן דאמר ע"ז של ישראל אינה נאסרת עד שיעבוד, כשהשתחוה לה נכרי יש לע"ז ואשרה זו חומרא דע"ז של ישראל שאינה בטילה עולמית, וחומרא דע"ז דנכרי דטעונה שריפה או שחיקה ושפיר מכתית שיעוריה, כיון שאין לה ביטול ועומדת בהכרח לשריפה ולכתות, וזה פירוש הסוגיא לרש"י עיי"ש בדבריו בזה.

בענין אתרוג דאזלינן בתר חנטה או לקיטה

כתב הרמב"ם פ"א ממעשר שני הל"ה: "וכן האתרוג בלבד משאר פירות האילן הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית, כיצד אם נלקט בשלישית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני אע"פ שנגמרה בשניה, וכן אם נלקט ברביעית קודם ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר עני, נלקט ברביעית אחר ט"ו בשבט מפרישין ממנו מעשר שני". ובהל"ל כתב: ואע"פ שהולכין אחר לקיטתו, אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו היתה כזית

ונעשית ככזר חייבת במעשרות ובאמת דברי הרמב"ם סותרים עצמם כיון שפסק
 דלשביעית אזלינן בתר לקיטה איך יכול להיות הדין השני דאתרוג בת ששית
 שנכנסה לשביעית חייבת במעשרות הרי הוי הלקיטה בשביעית? וזהו השגת
 הראב"ד וז"ל: אמר אברהם כמה דכריו מבובלים ומקולקלים ומשובשים והוא
 תופס דברי ר' יוחנן ורשב"ל דאמרי תרווייהו אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית
 לעולם ששית וחייבים עליה משום טבל ופטורה מן הביעור, וא"כ היינו אחר
 חנטה לשביעית, מיהו לענין מע"ש ומעשר עני אזלינן בתר לקיטה כר"י עכ"ל,
 מפורש שיטת הראב"ד דלענין שביעית אזלינן בתר חנטה כר' יוסי אבטולמוס
 בר"ה ט"ו. וכן לענין מעשרות אזלינן בתר לקיטה, אבל להרמז"ל הוי תרתי
 דסתרי כיון דאזלינן בתר לקיטה בין לשביעית בין למעשרות אמאי אתרוג
 של ששית שנכנסה לשביעית חייב במעשר?

ונ"ל לבאר דברי הרמב"ם ע"פ הגמרא ר"ה ט"ו. אתרוג בת ששית שנכנסה
 לשביעית פטורה מן המעשר ופטורה מן הביעור, ובת שביעית שנכנסה לשמינית
 פטורה מן המעשר וחייב בכיעור, א"ל אביי בשלמא סיפא לחומרא אלא רישא
 פטורה מן הביעור אמאי? דאמרין זיל בתר חנטה, א"ה תיחייב במעשר?
 א"ל: יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת תיחייב במעשר וכו' עכ"ל. א"כ חזינן
 בגמרא דאף דאזלינן לענין שביעית בתר חנטה דפטורה מן הביעור באתרוג
 בת ששית הנכנסת לשביעית, מ"מ פטור ממעשרות מטעם דהוי הפקר דהכל
 ממשמשין בהם, וזה לא פטור מטעם עצם דין שביעית אלא מטעם הפקר,
 ובשביעית הרי יש קרא מיוחד לפטור ממעשר כמבואר ברש"י ר"ה ט"ו. והוא
 ממכילתא, "ויתרם תאכל חית השדה" מה חיה אוכלת ופטורה ממעשרות
 אף אדם פטור.

והנה יש הבדל גדול בין אם הפטור משום הפקר או מטעם דין מיוחד מקרא
 "ויתרם וגו'", ע"פ הרמב"ם פ"ב מתרומות הי"ב, וז"ל: הפקיר קמה וזכה בה ועבר
 והפריש ממנה תרומה ה"ז תרומה, אבל אם הפקיר שבליים וזכה בהן ועבר
 והפריש מהם תרומה אינה תרומה. וכראב"ד שם "לא שיהיה חייב אלא שאם
 עבר והפריש הוי תרומה, וכן הנוסח בהרמב"ם "עבר והפריש", ועי' בכ"מ
 שם, והוא מירושלמי ריש מעשרות, מה בין קמה לשבליים — קמה עד שלא
 הפקירה עבר והפריש ממנה תרומה — אינה תרומה, שבליים עד שלא הפקירה
 עבר והפריש ממנה תרומה — ה"ז תרומה עי"ש. (ועי' בהגר"א שם בירושלמי
 דאינו גורס עבר והפריש), מפורש דהפקר פטור ממעשר הוא דוקא בשבליים
 אבל בקמה אם עבר והפריש הוי תרומה, אם זכה בקמה לפני שהיה הפקר
 בשבליים. וזה דוקא בהפקר אבל אם הפטור היא מטעם שביעית מרא "ויתרם"
 זהו פטור בהתבואה, וממילא בכל אופן פטור אפילו בקמה, (ולפ"ז מתורץ
 קו' התוס' נדרים מ"ד: ובטו"א ר"ה ט"ו דלמה צריכים שני פסוקים עי"ש,

ולהג"ל מתורץ דנפק"מ לענין קמה ודו"ק), וממילא מתורץ הרמז"ל, דבאמת פסק דלענין שביעית אזלינן בתר חנטה, רק לענין שנת המעשרות אזלינן בתר לקיטה, והא דכתב: בין לענין שביעית בין לענין מעשר, זה דפטור ממעשרות בשביעית הוא מטעם דאפילו אזלינן בתר חנטה מ"מ פטור מפני שהכל ממשמשין בו, והפטור מטעם הפקר, ולפ"ז אם היה עוד מחובר אינה פטור הפקר אם זכה בו לפני התלישה, דרק אם הפטור מטעם "ריחרס" הוא פטור בעצם הפירות, אבל כשהפטור מטעם הפקר, אם זכה לפני התלישה חייבת במעשרות. ולפ"ז נכון מה שכתב הרמב"ם דין דר"י ורשב"ל אע"פ שהולכים אחר לקיטה אחרון, בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו היתה כזית ונעשה ככבר חייבת במעשרות במקום שאין פטור של הפקר כגון שזכה בעת שהיתה עוד בקמה לפני התלישה שאין כאן פטור הפקר. דדין דר"י דגמרא לא מיירי כאן מדין הפקר אלא מדין מעשר ושביעית דאף דאזלינן בתר לקיטה למעשר, בשביעית אזלינן בתר חנטה ומשכ"ל דאין כאן פטור מטעם הפקר — בקמה, וזה הפי' לפי גי' הראב"ד בשיטת הרמב"ם דהפריש ממנו ה"ז תרומה מוכח דיש חיוב, אבל לפי גי' הכ"מ ברמב"ם דוקא בעבר והפריש א"כ איך כתב הרמב"ם חייבת במעשרות כיון שאין חיוב מטעם הפקר אף שאם הפריש חל עליו דין תרומה.

ואפשר לומר באופן אחר על הרמב"ם דסבור כשי' הבי' דפירות דנפטור מטעם הפקר הוא רק כשהפקיר לא שהתורה הפקיע ממנו בע"כ, ואם הגדיר שדהו הרי מחויב במעשרות, (ועי' במג"ח בזה ובס' תורת הארץ ודלא כהמבי"ט ומהרי"ט דהתורה הפקיע ממנו בע"כ), ולפ"ז יש דין של ר"י ורשב"ל דאף דאזלינן בתר לקיטה בין לענין שביעית בין לענין מעשרות משכ"ל ששביעית לא יפטור באופן שהגדיר שדהו ולא הפקיר, ובוזה אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית אפילו היה כפול ונעשית ככר חייבת במעשרות ודו"ק.

(וכן מבואר בב"י דאם הגדיר שדהו חייבת במעשרות ולא קיים המצוה של "ונטשתה", משמע שאינו סובר לימוד דהמכילתא) אבל הכ"מ פ"ד מיובל ושמיטה הי"ב כ' בדי' הר"מ דכר תמוה, דהרמב"ם כ': הירק בשעת לקיטתו והאתרוג אפילו היה כפול קודם ר"ה ונעשית ככבר בשביעית — חייבת במעשרות כפירות שביעית וכו' וכתב הכ"מ ורבינו נראה דספקי מספק"ל אי אזלינן בתר חנטה לשביעית כחמשה זקנים וכמתני' דפ"ב דביכורים, או אחר לקיטתו כרבותינו באושא, וכן מספק"ל אם אזלינן בתר חנטה למעשרות כר"א דפ"ב דבכורים וכו"י ור"ל דבתראי נינהו, או דאזלינן בתר לקיטה כר"ע בפ"ב דבכורים וכחמשה זקנים ופסק בתרווייהו לחומרא עכ"ל, וצ"ע דבריו דאם מספק"ל היה צריך להיות להיפך דכיון דמחויב בביעור מספק מצות עשה ממילא הוי הפקר ופטור מן המעשרות, וכאומר בגמרא מפורש "בשלמא סיפא לחומרא" בגמ' ר"ה ט"ו. וברש"י שם, ודבריו צע"ג. ומוכרחים לפרש כדברינו הג"ל ודו"ק.

ויש לי עוד חובת ביאור בענין זה ומה שנגע האור שמח ה' מע"ש, דהנה חוץ מה ששביעית נפטרה ממעשרות מטעם הפקר מקרא ד"חלק ונחלה" או מטעם דמכילתא מקרא ד"ויתרמ". יש עוד פטור לכאורה אף דלא יהיה בהפירות קדושת שביעית, כיון שבשנת השביעית אין סדר המעשרות וממילא אם אזלינן לענין שביעית בחר חנטה בפירות ששית שנכנסה לשביעית אין קדושת שביעית על הפירות מ"מ אם אזלינן לענין מעשרות בחר לקיטה והלקיטה היתה בשביעית אף דאין קדושה על הפירות מ"מ פטור מטעם דאין סדר המעשרות כאן, דרק בראשון ושני ושלישי ועוד חזרין חלילה עד ששית כמפורש בפ' כי תבוא וכן מבואר בתוס' ר"ה ט"ו. בד"ה יד הכל, שכתבו דלא בטולמוס משום ה' וקנים דאתרוג אחר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית אינו צריך לטעם דהכל ממשמשין דבין לענין חדש וישן ובין לענין מע"ש ועני אף דאזלינן בחר חנטה ואין בהפירות קדושת שביעית, זה ביאור דבריהם ז"ל. וכן בספרי פ' תבוא, כי תכלה לעשר וכו' יכול אף שנה שביעית חייבת במעשר (וגי' הגאון בכיעור) ת"ל "בשנה השלישית" שנה שחייבת במעשר יצאה שנה שביעית שאינה חייבת במעשר ע"ש, מוכח ג"כ כיון שאין סדר המעשרות — פטור ואין כאן חיוב מעשרות. אבל הרמב"ל ועוד ראשונים אינם סוברים כן, ולפ"ד הרמב"ם אזיל בחר החנטה לשביעית ובחר לקיטה למעשרות, והסברנו לפ"ד דברי ר"י ודשב"ל דאתרוג שהיה כזית ונעשית ככר חייבת במעשר, ולמה לא יפטור מטעם דאין זה שנת המעשרות כמפורש בתוס' כאן, ובראב"ד מפורש זה, דמפרש ד' ר"י ור"ל דלענין שביעית אזלינן בחר חנטה אבל לענין מע"ש ועני אזלינן בחר לקיטה ולהכי מחויב במעשרות אף דלפי הלקיטה הוי פירות שביעית ואין זה שנת המעשרות, מוכח דאף דאינו שנת המעשרות חייב להפריש כיון שאין קדושת שביעית על הפירות אזלינן בחר חנטה לענין שביעית.

ובאור שמח פ"א דמעש"ש ה"ג מביא שזה פלוגתא בירושלמי פ"ב דבכורים על המתני' דאתרוג שוה לאילן וכו': תמן אמרי נכנס מששית לשביעית הרי הוא לבעלים כאילן (דאזלינן בחר חנטה) ופטור ממעשרות בשביעית כירק דגבי מעשרות בחר לקיטה והלקיטה בשנה שאין שביעית נוהג בו. וזה כד' התוס' דכיון דאין סדר המעשרות בשנה זו ופטור לגמרי, אמר לון ר' המנונא, אמרין דבתרה נכנס משביעית לשמינית הרי הוא הפקר כאילן ומחייב במעשרות כירק, והפקר חייב במעשרות? וזה לא יתכן, לכן ע"כ המשנה לא כוונה שהוא חלוק לזה כירק ולזה כאילן ולכן אר"י בשאר שני שבוע את מהלך בו כירק ובשביעית את מהלך בו כאילן, ואזיל בחר בחר חנטה. ולמעשר בשאר שני שבוע לענין סדר המעשרות שני ועני אזיל בחר לקיטה, ולא בשנה חדא כוונה משנתנו, ומפרש, היך עבידא — מחמישית לששית ששית, פי' דמתעשר מעשר עני, דלמעשר בחר לקיטה, מששית לשביעית ששית, דכיון

דלא נהגו בה דין קדושת שביעית משום דאזיל בתר חנטה לשביעית כאילן תו לית דין סדר המעשרות בשנה של שביעית ומתעשר מעשר עני כבתר חנטה ולא מיפטור ממעשר כשנת לקיטתו דהשנה אינו פטור רק אם קדושת שביעית יש בו בהפרי וכד' הראב"ד. נכנס מחמישית שחנט בחמישי לששית ולשביעית, לקטן בשביעית — חמישית, לקטן בששית — ששית. דאם הלקיטה היתה בששית אותן הפירות מתעשרין עני כדין לקיטה, אבל הנלקט בשביעית דאין סדר המעשרות ע"כ אזיל בתר חנטה ומתעשר שני כמו תמשיית, נכנס מששית לשביעית ולשמינית אע"ג דפירות הנלקטין ממנו מתעשרו עני מ"מ פירות הנלקטין בשמינית אזיל בתר לקיטה ולפי סדר המעשרות נוהג שני. והכלל דלמעשר בתר לקיטה רק דבשביעית שאין סדר מעשר נוהג בו וחיוב מעשרות איכא כאן שאין קדושת שביעית נוהג בהן, לכן ע"כ מתעשר כפי שעת חנטה. וכן ש"י הר"מ והראב"ד וכן מוכח מרש"י דפירש בסוגיא דסבר כאבטולמוס דלשביעית בתר חנטה ולמעשר בתר לקיטה ואפ"ה חייב במעשר בחנט בששית ונלקט בשביעית עכ"ד האור שמח.

ובזה נ"ל לתרץ הרמב"ם פ"ו ממתנות עניים ה"ה וז"ל: שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני, ובחז"ל שאין בה שמיטת קרקע מפרישין בארץ מצרים ובעמון ומואב מע"ד ומעשר עני מפני שארצות אלו קרובות לארץ ישראל כדי שיהיו עניי ישראל נסמכין עליה בשביעית. והלכה למשה מסיני שהיו מפרישין בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית אבל בארץ שנער מפרישין בשביעית מע"ש כסדר רוב השנים עכ"ל. ובכ"מ תמה צמש"כ הרמב"ם דהלמ"מ, והא עמון ומואב המעשר מדרבנן, ומש"כ בידים הלמ"מ — לא דוקא, אלא בהלכה וכן בר"ש שם פ"ד דידים.

ונ"ל בזה דיש מחלוקת בשיטת הרמב"ם פ"א מתרומות הכ"ב בפירות חז"ל שנכנסו לארץ דש"י הכ"מ שם דבין תלה ובין תרומות מפירות חז"ל שנכנסו לארץ חייבין, וכן בשו"ע ובהגר"א לתרץ מאילן שמקצתו בארץ, וא"כ יש להסתפק פירות חז"ל שנכנסו לארץ בשביעית דאם נקבעו בארץ מחויבים במעשרות, ולענין שביעית אין כאן פטור כיון שהיה הגידול בחז"ל, איך יהי' סדר המעשרות כיון דבשביעית אין תרומות ומעשרות, ונ"ל דזה מפרש הרמב"ם במשנה ידים שם דהלמ"מ דעמון ומואב מתעשרין מעשר עני בשביעית באופן שהם מחייבין מה"ת כגון שנקבעו למעשרות בארץ בשביעית, שאין כאן פטור של שביעית, ובזה הלמ"מ דמתעשרין מעשר עני. מוכח מזה דאף שאין סדר מעשרות מתעשרין מעשר עני, ומזה ילפינן לכל מקום אפי"ו בארץ שאין סדר המעשרות בשביעית שיתעשרו מעשר עני ודו"ק בכ"ז.

וכן מצאתי בס' תורת הארץ שנסתפק אם נתגדלו בחז"ל בשנה שניה ונקבעו בארץ בשנה לשישית איך לענין שנת המעשר אי בתר הגידול או בתר הקבוע

וכן מסתפק לענין ישן וחדש ע"ש, ועי' ירושלמי פ"ה ממעשרות ה"ב דדוקא בחלה פירות חז"ל שנכנסו לארץ חייב.

וי"ל עוד דהרי שיטת הרמב"ם ריש תרומות וכן בהל' מלכים פ"ה דאם כבש מלך ע"ד רוב ישראל שאר ארצות לא מא"י כל דיני א"י עליה. וילפינן זה בספרי מקרא "כל מקום אשר תדרוך כף רגליכם לך נתתיה" ע"ש. וא"כ אם מלך יכבוש עמון ומואב מדעת רוב ישראל יהיה כל דין א"י, וברדב"ז בתרומות אומר דזה רק לענין תרומות ומעשרות אבל לא לכל הדברים ע"ש, וא"כ יוכל להיות דלענין שבועית לא נקרא ארץ ישראל ממש ובאופן כזה יתחייבו במעשר ולא יפטרו בשביעית, ובזה היחה ההל"מ דמתעשרין מעשר עני בשביעית כיון שמחייבים בתרומות ומעשרות מה"ת ודו"ק בכ"ז.

בענין אוכלים שלא הוכשרו לקבל טומאה אם כשר לסכך

הנה התוספות רי"ד על סוכה דף י"ג ע"ב ד"ה אמר ר' אבא אמר שמואל וכו': וכל האוכלין פסולין לסיכוך ואע"פ שעדיין לא הוכשרו דפסולת גורן ויקב אמר רחמנא ולא גורן ויקב עצמן ואע"פ שלא הוכשרו, והכי אמרינן לקמן סוכי תאנים ובהן תאנים פרכילין ובהן ענבים קשין ובהן שבלים מכבדות ובהן תמרה כולן אם פסולת מרובה על האוכלין כשרין ואם לאו פסולין ואע"פ שלא הוכשרו כיון דראויין לקבל טומאה ע"י הכשר פסולין לסיכוך עכ"ל.

והנה בבכורי יעקב של בעל ערוך לנר על א"ח הל' סוכה סי' תרכ"ט אות ט"ז כתב וזה לשונו, ולענין אוכלין שלא הוכשרו לקבל טומאה לכאורה היה נראה דכשרים לסיכוך דהוי ליה ככלי שלא נגמרה מלאכתו, אכן דעת הפרי מגדים להוכיח מתוספות סוכה דף י"ג דפסולין לסכך, וכן כתב גם כן בקרבן נתנאל שם, ולע"ד אין משם ראיה כל כך כיראה למעיין שם, ואדרבה יש להוכיח דכשרים לסיכוך ממה דאמר ר' יהודה בסוכה דף ל"ו דאין מסככין רק בד' מינים אף שיש בהם אתרוג וזה אוכל אלא ע"כ איירי בדלא הוכשר, ולכן היה נראה לי דבאמת מדאורייתא כשר בלא הוכשר רק מדרבנן אסור דגורו כמו כשברי כלים משום דאתי מדבר הראוי לקבל טומאה הכי נמי גזרו משום שבא לכלל קבלת טומאה כשיוכשר, ולכן מה שנראה מהתוספות דפסול בשלא הוכשר יש לומר דזהו מדרבנן, ורבי יהודה דאמר מסככין בד' מינים מדין דאורייתא איירי כנראה שם, ולכן בשעת הדחק שאין לו אחר צריך לסכך בדבר שלא הוכשר כמו לענין שאר דברים שאסורים מדרבנן עכ"ל.

והנה בתוספת רי"ד שהבאתי מפורש שמדאורייתא פסול לסכך באוכל

שלא הוכשר.